

ВПЛИВ КОНФЕСІЙНОГО ЧИННИКА НА ШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ

У статті розглядаються особливості впливу основних сучасних релігій на шлюбні відносини, що спираються на певну міфологію, систему догматів, культові та обрядові дії, соціалізовані релігійні інститути, конкретні форми взаємин між віруючими і релігійною організацією. Проблема ставлення до шлюбу розглядається на прикладі іудаїзму та трьох основних світових релігій – християнства, ісламу та буддизму.

Ключові слова: світові релігії, шлюб, шлюбні відносини, канон, конфесійність, демографічна ситуація.

Сьогодні питання сім'ї та шлюбу безпідставно пов'язують з проблемою відтворення населення, а демографічна ситуація у світі, як відомо, становить одну з глобальних проблем людства. У розвинутих країнах відбувся перехід від першого типу відтворення населення, для якого характерні висока народжуваність, висока смертність, мала тривалість і низька якість життя, до другого типу, що відрізняється збільшенням тривалості життя, низькою народжуваністю, високим рівнем життя. Але проблемою для людства стає нерівномірність демографічної ситуації в різних країнах, коли зіштовхуються на спільному цивілізаційному шляху різні типи демографічної поведінки.

Науковий спадок містить численні дослідження з історії виникнення і поширення світових релігій – іудаїзму, буддизму, християнства та ісламу (свої праці залишили К. Каутський [1], Л.Р. Сюкіяйнен [2], С.А. Токарев [3], В.С. Васильєв [4]). Слід зазначити, що всі відомі релігії зазвичай надають першочергової уваги відносинам між чоловіком і жінкою після вступу в шлюб. Тож не дивно, що серед надбань сучасної наукової думки існує безліч праць, об'єктом яких виступає сім'я та шлюб всередині різних релігійно-культурних традицій і які досліджують роль релігійного чинника у становленні цих соціальних інституцій. Зокрема, соціокультурні умови шлюбних відносин та вплив на них соціальних трансформацій досліджували М.П. Мчедлов [5], В. Щербина [6]; проблема гендерних відносин розглядається в дослідженнях М. Беги [7], А.А. Потапенкової [8], Н. Степанової [9], Є.В. Ясеновської [10], Є. Білоножко [11]. М.Ю. Смирнов [12] ставлення релігії до шлюбних відносин розглядає через взаємовідносини між релігією і суспільством, Є.О. Краснікова [13] звертає увагу на взаємозв'язок сучасних глобальних проблем з відходом людства від моральних основ, сформованих у світових релігіях.

Погляди і переконання людей в останні століття значною мірою еволюціонували в напрямку ідеалу рівності, в тому числі між статями. На зміну релігійним догматам і стереотипам в мисленні та поведінці приходить пріоритет здібностей, закладених в людині секулярними формами суспільного життя. **Мега даної статті** – дати оцінку впливу світових релігій на динаміку шлюбних відносин в сучасному суспільстві. Наше завдання – дати характеристику основних особливостей і місця конфесійного чинника у формуванні шлюбних відносин, визначити вплив релігійного світосприйняття на статево і шлюбну поведінку.

Звичайно, під час аналізу впливу конфесійного чинника на шлюбні відносини нас передусім цікавлять світові релігії. До світових релігій релігієзнавці відносять такі, що поширені серед народів різних країн і континентів. На даний час цим терміном позначаються тільки три релігії – християнство, іслам та буддизм. На відміну від індуїзму, конфуціанства, синтоїзму, іудаїзму, світові релігії – християнство, іслам і буддизм – об'єднують людей загальною вірою незалежно від їх етнічних, мовних або політичних

зв'язків. Але християнство та іслам належать до так званих авраамічних релігій, до яких відноситься також іудаїзм. Тож означену проблему в даній статті ми вважаємо за необхідне розглянути через призму трьох світових релігій – буддизму, християнства, ісламу – та іудаїзму.

Наприклад, сім'я у християнській культурі припускає таїнство, в яке вступають два християнина, заявляючи про спільне рішення перед своєю громадою. Саме християнство вперше проголосило, що подружня зрада чоловіка настільки ж неприпустима, наскільки неприпустима зрада жінки. Чоловік у християнській родині – голова дружини на тих самих підставах, що і Христос – голова Церкви, а церква не може будуватися «на час» – вона створюється назавжди. Належить звернути увагу на те, що християнське віровчення пропонує дві моделі сім'ї: перша обіймає собою Отця, Сина і Матір (Богородицю); до складу другої моделі християнської родини входить Ісус Христос, Йосип Обручник і Діва Марія. Важливо відзначити, що в християнському віровченні Батько несе відповідальність за Сина: відправляє його у світ з певною місією і повертає його на небеса. У той самий час Син зобов'язаний виконати божественну волю, пройшовши через усі випробування і страждання [14, с. 73]. Це щодо сім'ї вищої, небесної. У «земній» християнській сім'ї інтереси матері і батька зосереджені навколо дитини.

Найбільша мудрість християнського шлюбу – дати повну свободу тому, кого любиш. Таємниця щастя християнського подружжя полягає у спільному виконанні волі Божої, що з'єднує їх душі між собою і з Христом. Християнський шлюбний союз має глибоку духовну підставу, якої не мають ні тілесна близькість, ні спільні мирські інтереси і діяльність. Саме тому співвідношення і взаємозв'язок шлюбу і безшлюбності стали для християнства істотною проблемою [15, с. 660-661].

Звісно, у конкретних християнських конфесіях по-різному ставляться до тлумачення проблеми співвідношення жіночого і чоловічого духовних начал: в православ'ї домінує культ чоловічого начала – Христа, в католицизмі – жіночого – діви Марії.

Тлумачення сім'ї як духовного інституту, у якому двоє поєднані через таїнство, визначає й вкрай негативне ставлення до розлучення. Відомо, що католицька Церква не визнає розлучення по відношенню до законного і завершеного шлюбу. Повторний шлюб можливий тільки у випадку смерті одного з подружжя, що ґрунтується на обіцянці вірності «поки смерть не розлучить», даній в процесі вінчання перед лицем всієї Церкви [16, с. 35].

Складним для християнина є питання про ставлення до шлюбу між християнами, що належать до різних конфесій. Наприклад, виходячи з міркувань пастирської ікономії (божественного домоустрою, що допускає відходження від канону у випадку, якщо його дотримання може викликати новий гріх чи спокусу), Російська православна церква як у минулому, так і сьогодні знаходить можливим вчинення шлюбів православних християн з католиками, членами древніх східних церков і протестантами, які сповідують віру в Триєдиного Бога, за умови благословення шлюбу православною церквою і виховання дітей у православній вірі. Такої практики протягом останніх століть дотримуються більшість православних церков. Таким чином, якщо звернутися до церковної практики останніх століть, виявляється, що православна Церква припускає подружній союз з тими християнами, дійсність хрещення яких вона визнає і які при входженні в огорожу православної церкви приймаються або через покаєння, або через миропомазання [1, с. 46]. До таких належать католики, традиційні протестанти – лютерани, англікани і кальвіністи, основна маса православних старообрядців, а також давньосхідні християни – вірмени, сирійці, копти, ефіопи тощо. У такому випадку Таїнство Вінчання може бути здійснено, і цей шлюбний союз визнається дійсним.

Відповідно до давніх канонічних приписів, Церква і сьогодні не освячує вінчанням шлюби, укладені між православними і нехристиянами, хоча і визнає такі законними і не вважає, що ті, хто перебуває в таких шлюбах, знаходяться в блудному співжитті. Като-

лицька церква допускає шлюб з представниками інших релігій чи навіть з атеїстами, якщо обряд проходить у межах християнської конфесії. Також допускається, щоб шлюбну обітницю під час церемонії виголошував тільки віруючий католик. А неодноцерковні чоловік або дружина мають право не відповідати.

Проте католики, як і раніше, не допускають розлучень. Особливо речно до цього ставляться в Італії. Прохання про визнання шлюбу недійсним розглядають спеціальні церковні трибунали, які з'ясовують, чи дійсно шлюб був здійснений з примусу або ж мало місце інше порушення. За такого суворого контролю повторне одруження – велика рідкість [14, с. 276]. Тож не дивно, що такі суворі вимоги викликали у вільнолюбивих натур несхвальну оцінку шлюбу як соціального інституту: «Шлюб вигаданий для посередніх людей, які бездарні як у великій любові, так і у великій дружбі, – отже, для більшості, а не для тих цілком рідкісних людей, які здатні як на любов, так і на дружбу», – виголошував Ф. Ніцше.

На відміну від іудаїзму, який пропонує обов'язковий вступ у шлюб всім статевозрілим чоловікам і жінкам, християнство вище ставить незайманість; шлюб розглядається як вимушена поступка потягам плоті, призначена для тих, хто не в силах придушити їх зусиллями волі. Але найвищою чеснотою для християнина є збереження цнотливості [16, с. 60].

У протестантстві дуже важливим вважається, щоб сім'ї були здорові. Протестантизм принципово змінив ставлення до християнських таїнств, тож у різних його течіях, напрямках шлюб не визнається таїнством, а ідеал безшлюбності і досконалої тілесної чистоти, що затвердився з поширенням християнства, визнається доступним далеко не всім.

Іслам надає великого значення сім'ї. Суть взаємних відносин чоловіка і дружини визначає повчання Посланника Аллаха: «Одружений мусульманин ніколи не повинен намагатися виправляти свою дружину відповідно до того, що уявляється йому правильним і досконалим. Йому слід брати до уваги особливості її жіночого характеру і приймати її такою, якою створив її Аллах». Шлюбний союз в ісламі сприймається як явище, що є за своєю суттю більш значущим, ніж просто спалах почуттів, і більш значним, ніж вплив проявів пристрасті. Підкреслюючи важливість шлюбу, пророк Мухаммад говорив: «Шлюб – це половина релігії». Тому мусульманин не повинен бути легковажним і несерйозним у виборі своєї половини. Але в деяких країнах, як Туреччина і Туніс, традиційне мусульманське багатоженство офіційно заборонено законом. Що, втім, не заважає бажаючим укласти шлюб ще з однією жінкою, зробити це без офіційної реєстрації відносин. Є деякі особливості у ставленні до шлюбу всередині різних напрямків ісламу: у мусульман-сунітів практикуються і дозволені тільки шлюби постійні, на відміну від шіїтів, у яких мають місце й тимчасові шлюби. Загалом іслам негативно ставиться до безшлюбності і чернецтва [2, с. 72].

Позиція Ісламу стосовно сім'ї виходить з фундаментальних принципів Корану, що стосуються сімейних відносин: по-перше, Коран повідомляє подружжю, що чоловік і жінка необхідні один одному, вони доповнюють існування одне одного. По-друге, у Корані підкреслюється, що нормальні сімейні стосунки ґрунтуються на згоді між подружжям. По-третє, Коран зазначає, що тісний зв'язок між подружжям – один з найзнаменніших знаків Аллаха і найбільше благословення серед його благословень [3, с. 235]. У Корані сказано: «Не одружуйтеся на язичниках, поки вони не увірують. Безумовно, віруюча невільниця краще язичниці, навіть якщо вона сподобалася вам. Не видавайте мусульманок заміж за язичників, поки вони не увірують. Безумовно, віруючий невільник краще язичника, навіть якщо він сподобався вам. Вони кличуть до Вогню, а Аллах кличе до Раю і прощення зі Свого дозволу. Він роз'яснює людям Свої знамення, – можливо, вони згадають повчання» (Аль-Бакара 2:221).

Сімейне законодавство мусульманських країн, ґрунтуючись на принципах шаріату, забороняє шлюби між особами, які мають кровні зв'язки. Визначено, коли особи взагалі

не можуть бути подружжям і коли заборона має лише тимчасовий характер. Чоловік не може одружитись зі своїми першими родичками; з прямими нащадками своїх батьків і представниками своїх дідів і бабусь: з дружинами свого батька, діда, сина або онука; з першими родичами своєї дружини; з молочними родичами. До тимчасових належать: заборона одруження зі шлюбними жінками; з жінками, які знаходяться в процесі розлучення. За принципами шаріату, суворо забороняється шлюб мусульман з немусульманами, тобто «невірними». Лише після прийняття ісламу шлюб дозволяється [17, с. 123].

Важливою складовою мусульманського шлюбу є весільний викуп «махра», жінка його може отримати одразу після укладення шлюбного договору, звісно, якщо вона від нього не відмовилася. «Махрою» може бути як грошова винагорода, так і річ, яка має певну вартість. Однією з важливих повинностей чоловіка після укладання шлюбного договору є забезпечення дружині відповідних умов життя, для всіх дружин умови повинні бути однаковими. Також і ставлення до них має бути гідним, як вимагають традиції [15, с. 660-661].

Відомо, що мусульмани, які проживають на території України, при укладенні шлюбу змушені проводити цю процедуру двічі, спочатку наречені укладають шлюб за принципами шаріату, а потім засвідчують його в порядку, встановленому українським законодавством [8, с. 85].

Іудаїзм – найдавніша із сучасних авраамічних релігій. В іудеїв норми шлюбу робили його священним обов'язком. Залишатися неодруженим після досягнення двадцятирічного віку, за винятком, якщо чоловік цілком присвятив себе вивченню закону, означало порушення заповіді «Плодіться і розмножуйтеся». В уявленні іудеїв людина, у якої не було дітей, «вбиває своє потомство» і «применшує образ Божий на землі». «Якщо чоловік і дружина гідні, слава Божа перебуває з ними» [6, с. 448-451].

Церемонія вінчання в іудаїзмі називається хупа. Релігійна громада вважає шлюб дійсним, тільки якщо наречений і наречена сповідують іудаїзм. Згідно зі звичаєм, у суботу наречений приходить до синагоги і піднімається до Тори. Коли прибуває наречена, звучить благословення від рабина або провідного хупу, після чого наречений надягає на палець своєї обраниці каблучку зі словами: «Ось, ти присвячена мені цим перснем за законом Мойсея й Ізраїлю». Потім читається ктуба і сім благословень, які будуть повторюватись сім днів після весілля [16, с. 110].

За традиційним іудейським законом жінка вважалася власністю батька або чоловіка, і тому у неї не було взагалі жодних прав. Більшість іудейських шлюбів влаштовували батьки або професійні звідники. Дівчину могли заручити ще в дитинстві і навіть з чоловіком, якого вона ніколи не бачила. Але у неї була одна гарантія – коли їй виповнювалося 12 років, вона могла відмовитися визнати чоловіка, обраного для неї батьком. Та в питаннях розлучення спільне правило і закон надавали ініціативу лише чоловікові [7, с. 6-9]. Закон свідчив: «Дружина може бути розведена зі своєї згоди або без оної, але чоловік – тільки зі своєї згоди». Жінка ніколи не могла почати шлюбозрозлучний процес; вона не могла розлучитися, з нею повинен був розлучитися чоловік.

Найдавнішою з трьох світових релігій є буддизм, який виник в Індії ще у VI ст. до н.е. У буддистів чоловік повинен поважати дружину, бути з нею ввічливим і зберігати вірність. А дружина повинна тримати у порядку сімейну домівку, зберігати вірність чоловіку, не марнувати доходів чоловіка і добре управлятися зі справами по господарству. Тоді подружжя будуть дружні й між ними не буде сварок. У сім'ї відбувається спілкування душ, але якщо порушиться гармонія душ, почнуться чвари і сім'я буде приречена розпастися. У такому разі, не звинувачуючи інших, треба самому подбати про свою душу і йти правильним шляхом. У сімейному житті найбільше треба боятися саме розбіжності душі з душею. Для утримання сім'ї людина повинна багато працювати. Вона не повинна сподіватися на інших, не повинна чекати приношень. Відносини чоловіка і дружини встановлені не тільки з міркувань зручності і не тільки тому, що вони живуть

в одному будинку. Чоловік і дружина повинні згідно зі священним вченням удосконалювати свої душі [12, с. 315-316]. Істинне значення сім'ї полягає в тому, щоб йти разом шляхом просвітлення.

У союзі чоловіка і жінки мудрість, співчуття і радість доповнюють один одного. Коли дружина для чоловіка – як усі принцеси в одній особі, а чоловік для дружини – найкрасивіший з усіх, тоді проявляються вічні істини. Якщо жінка і чоловік зустрічаються лише недовгий час, в жінці проявляється та мудрість Будди, яку вона звичайно виражає. Коли ж виникає більше довіри, кожна жінка проявить усі п'ять мудростей. Коли жінка відчуває вдячність і радість за любов, яку дає, у ній можна побачити тисячі натхнених осіб [7, с. 6-9]. У чоловіка проявляється Будда-активності, що виражаються через його тіло. З радістю і подивом він відчуває, як він збагачує можливості життя, як пробуджує його глибоке розкриття.

Будда тримається осторонь від усіх проблем, пов'язаних з сексуальністю. Єдине, чого Будда наказує не робити, – мати статеві стосунки з близькими родичами. Всі інші питання людина повинна влаштовувати власноруч, на власний розсуд [3, с. 534].

Отже, як зазначає О.С. Кулаков, незалежно від розмаїття звичаїв є дещо спільне, схожий зміст, що кожна релігія вкладає в обряд вінчання: відтепер двоє людей пов'язані навіки священними узами, які зобов'язують їх любити, поважати, допомагати одне одному й зберігати один одному вірність до кінця життя.

Висновки

Нами були розглянуті особливості ставлення до інституту шлюбу й подружніх обов'язків у найпоширеніших релігійних системах сучасності. По-перше, слід відзначити визначальний вплив світових релігій на динаміку шлюбних відносин. По-друге, кожна сучасна релігія обмежує статеве життя рамками законного шлюбу, наголошуючи головним у шлюбі повагу, взаєморозуміння та любов. По-третє, належить відзначити, що всі особливі риси християнського, мусульманського та будицького шлюбу постали в строгій залежності від основних релігійних принципів. Кожна релігія прагне повідомити своїм вірним певну форму шлюбу і шлюбних відносин. Відмінності у розумінні основ шлюбних відносин основними релігіями сучасності не тільки мотивують вибір шлюбного партнера, але й через сімейно-шлюбні відносини впливають на характер суспільства загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каутский К. Происхождение христианства / Каутский К. – М. : Изд. полит. лит., 1990.
2. Сюкияйнен Л.Р. Мусульманское право и семейное законодательство стран Арабского Востока / Сюкияйнен Л.Р. – М., 1984. – 123 с.
3. Токарев С.А. Религия в истории народов мира. / Токарев С.А. – М. : Издательство политической литературы, 1986. – 582 с.
4. Васильев Л.С. История религий востока / Васильев Л.С. – М. : Книжный дом «Университет», 2004, – 704 с.
5. Мчедлов М.П. Религия и современность / Мчедлов М.П. – М. : Изд. полит. лит., 1982. – 271 с.
6. Щербина В. Соціокультурні умови та наслідки трансформації норм соціального інституту родини та шлюбу / В. Щербина // Соціальні технології. – К., 2007. – Вип. 36. – С. 448-451.
7. Бега М. Вплив гендерних стереотипів на чоловічі та жіночі ролі в сучасній сім'ї / М. Бега // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. – 2008. – Вип. 89/90. – С. 6-9.
8. Потапенкова А.А. Социально-философский анализ гендерных отношений в современном обществе : дис. ... канд. филос. наук / А.А. Потапенкова. – М., 2006. – 146 с.
9. Степанова Н. Опыт использования гендерных квот в странах Западной Европы / Н. Степанова // Общественные науки и современность. – 1999. – № 4. – 185 с.
10. Ясеновская Е.В. Гендерный аспект взаимоотношений в семье: социально-философский анализ : дис. канд. филос. н. / Е.В. Ясеновская. – М., 2005. – 168 с.
11. Білоножко Є. Сім'я як суспільно-біологічне утворення. Соціально-філософське тлумачення / Є. Білоножко // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. – 2007. – Вип. 87/88. – С. 10-13.

12. Смирнов М.Ю. Социология религии : словарь. / М.Ю. Смирнов. – СПб. : Изд-во Спб. ун-та, 2011. – 412 с.
13. Красникова Е.А. Этика и психология профессиональной деятельности / Красникова Е.А. – М. : ФОРУМ – ИНФРА, 2004. – 100 с.
14. Кулаков А.Е. Религии мира / Кулаков А.Е. – М. : АСТ, 1997. – 348 с.
15. Панарин А.С. Субъект исторический / Панарин А.С. // Новая философская энциклопедия : в 4 т. / [под ред. В. Стёпина]. – М. : Мысль, 2001. – Т. 3 – С. 660-661.
16. Бонгард-Левин Г.И. Религии мира / Бонгард-Левин Г.И. – М., 1990. – 325 с.
17. Зеленков М.Ю. Мировые религии: история и современность / Зеленков М.Ю. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 364 с.
18. Амджадин Л. Трансформационные изменения института семьи и брачных отношений в украинском обществе. Гендерный анализ / Л. Амджадин // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2007. – № 3. – С. 60-75.

О.Р. Ярмош

Влияние конфессионального фактора на семейные отношения

В статье рассматриваются особенности влияния основных современных религий на семейные отношения, которые основываются на определенной мифологии, системе догматов, культовых и обрядовых действиях, социализированных религиозных институтах, конкретных формах отношений между верующими и религиозной организацией. Проблема отношения к браку рассматривается на примере иудаизма и трех основных мировых религий – христианства, ислама и буддизма.

Ключевые слова: мировые религии, брак, брачные отношения, канон, конфессиональность, демографическая ситуация.

O.G Yarmosh

The influence of the confessional factor for marriage

The article discusses the features of the impact of major religions in the modern marriage, based on a mythology, a system of dogmas, religious and ritual acts, socialized religious institutions, the specific form of the relationship between the believers and the religious organization. The problem of attitude to marriage is considered by the example of Judaism and the three major world religions - Christianity, Islam and Buddhism.

Keywords: world religions, marriage, marriage relations, canon, confessional, demographic situation.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2013.